

АНТИКРИЗОВИЙ МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РОБОТИ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотації. Викладено методичний підхід до проведення антикризового моніторингу виробничої і комерційної діяльності промислового підприємства. Запропоновано дві аналітичні функції, які окремо можуть досить об'єктивно відтворювати стан справ на підприємстві. Доведено, що найбільш точний результат антикризового моніторингу може бути отриманий при спільному використанні даних функцій.

Аннотация. Изложен методический подход к проведению антикризисного мониторинга производственной и коммерческой деятельности промышленного предприятия. Предложены две аналитические функции, которые по отдельности могут достаточно объективно отражать состояние дел на предприятии. Доказано, что наиболее точный результат антикризисного мониторинга может быть получен при совместном использовании данных функций.

Annotation. The methodical approach to anticrisis monitoring of production and commercial activity of an industrial enterprise is studied. Two analytical functions, which can separately reflect enterprise activity objectively are offered. It is proved that correct result of anticrisis monitoring can be get by using these functions.

Ключові слова: антикризовий моніторинг, санація, реструктуризація, управління, машинобудівні підприємства.

Інтеграція України до світових політичних та економічних структур вимагає інтенсифікації трансформаційних процесів. Одним із найголовніших завдань на цьому шляху стає відновлення ефективної діяльності та підвищення конкурентоспроможності базової ланки економіки – промислових підприємств. Понад 40 % усього промислово-виробничого потенціалу України складає машинобудівний комплекс. Криза перехідного періоду виявила, що він є найбільш вразливим до негативних змін економічної ситуації. Галузь машинобудування – базова в економіці будь-якої країни, і забезпечення її ефективного розвитку є пріоритетним завданням. Тому існує реальна потреба в розробці дієвого організаційно-економічного механізму діагностики та попередження розвитку кризових явищ з метою відновлення економічного потенціалу підприємств машинобудівного комплексу.

Теорія та практика антикризового управління накопичила значний потенціал теоретичних та практичних методів, які дозволяють досить успішно прогнозувати ознаки та ймовірність кризових явищ на промислових підприємствах. Разом з тим, ще є достатня кількість невирішених проблем, які не дозволяють повною мірою використовувати наявний потенціал антикризового управління. Ще до

цього часу відсутня єдина думка навіть з приводу визначення предмета дослідження. Так, у монографії професора Є. Уткіна [1] антикризовий менеджмент визначається як частина загального менеджменту на підприємстві, що застосовує його кращі прийоми, методи й інструменти, орієнтується на те, як запобігти можливих ускладнень у діяльності підприємства, забезпеченні його стабільного, успішного господарювання. Це формулювання підтримують багато авторів [2 – 4]. У роботі харківських вчених О. Пушкаря, О. Тридіда, А. Колоса [5] підкреслюється, що сутність антикризового менеджменту полягає в оперативному реагуванні на прояви факторів, які спричиняють кризу, шляхом своєчасної розробки і реалізації актуальних антикризових заходів та програм. Автори роботи [6] антикризовим менеджментом вважають сукупність форм і методів реалізації антикризових процедур, що застосовуються до конкретного підприємства-боржника і характеризують економічні відносини, які складаються при його оздоровленні чи ліквідації. Такий підхід, на думку авторів цього дослідження, є правильним з погляду аналізу економічних відносин, що виникають у процесі здійснення антикризового менеджменту, але, як стверджує Л. Лігоненко [7], таке визначення обмежене рамками одного підприємства і процедурами, передбаченими процесом банкрутства. У роботі під загальною редакцією Г. Іванова [8] термін "антикризовий менеджмент" замінюється терміном "система банкрутства", що, на думку авторів, також не розкриває його повної сутності. У колективній праці під загальною редакцією проф. Є. Мінаєва і В. Панагушина [9] антикризовим управлінням вважається не тільки управління, що орієнтоване на виведення підприємства зі стану кризи, але й управління, що заздалегідь прогнозує і попереджає неплатоспроможність підприємства відповідно до розробленої стратегічної програми підвищення конкурентних переваг і фінансового оздоровлення. Не можна не погодитися з Л. Лігоненко [7], що таке бачення цього процесу характеризує сутність антикризового менеджменту лише з погляду прогнозування банкрутства підприємства і виведення його з цього стану.

Основні методичні підходи до виявлення ознак банкрутства підприємства включають в себе зазвичай фінансові показники роботи, що орієнтує практичні дії більшою мірою на вирішення фінансових, а не виробничих або ринкових проблем. У більшості методів діагностики кризових явищ (як вітчизняних [4; 7; 10], так [8; 9; 11; 12]) практично не враховуються такі стрижневі показники роботи промислового підприємства, як обсяги виробництва продукції, обсяги її збуту, дебіторська та кредиторська заборгованості та ін. Тому, незважаючи на значний обсяг накопичених у цій сфері знань, бракує системного теоретико-методологічного підґрунтя для ефективної організації санаційно-реструктуризаційного процесу та контролю за його реалізацією. Є актуальним та необхідним розвиток теорії і практики у сфері попередження банкрутства та усунення ознак неплатоспроможності підприємств, що й зумовило вибір авторами теми, мети і завдань цього дослідження.

Стан вітчизняної економічної науки у сфері антикризового управління докорінно змінився за останні десятиліття. Значний внесок у пошуку ефективних шляхів швидкого виходу з тяжкого фінансово-економічного стану промислових підприємств зробили такі провідні вчені, як Терещенко О. О. [4], Ситник Л. С. [3], Лігоненко Л. О. [7], Пушкар О. М. [5], Клебанова Т. С. [9], Ковальов А. П. [2], Раєвнева Е. В. [13] та ін. Їхні дослідження дали значний поштовх для практичного розроблення та запровадження комплексу заходів як запобігання банкрутству підприємства,

так і виходу його з кризи. Незважаючи на це, динамічність та структурна перебудова ринкової кон'юнктури, процеси глобалізації міжнародного товарного ринку, світова фінансова криза потребують удосконалення існуючих підходів до своєчасного виявлення ознак банкрутства на машинобудівних підприємствах.

Виробничо-комерційну діяльність машинобудівного підприємства більшою чи меншою мірою характеризують безліч найрізноманітніших показників, які можуть бути розділені на різні групи. На думку авторів у контексті цього дослідження слід виділити дві основні групи показників, які є такими, що в основному визначають оцінку рівня виробничо-підприємницької діяльності підприємства і його фінансової стійкості:

а) показники ринкового успіху продукції підприємства в даний період часу;

б) показники виробничо-фінансової стійкості підприємства в ринковому середовищі.

Існуюча база наукових досліджень [1; 3; 8; 9] рекомендує і у групі "а", і у групі "б" значну кількість показників і характеристик, врахувати які у ряді випадків або взагалі не є можливим, або це врахування несе в собі значну погіршеність і неточність, що приводить у результаті в деяких випадках до помилкових висновків. У зв'язку з цим авторами вибрані, оцінені й обґрунтовані з кожної із вказаних вище груп лише по два показники, які, на їх погляд, дозволяють зробити достовірні висновки і рекомендації. З показників групи "а" авторами виділені показники обсягу виробництва і обсягу реалізації продукції та їх взаємозв'язок на кожному етапі даного періоду часу. З показників групи "б" – показник дебіторської заборгованості, тобто обсяги фінансової заборгованості даному підприємству його боржниками, і показник розширеної кредиторської заборгованості, тобто обсяги фінансової заборгованості даного підприємства своїм кредиторам, до бюджету держави і своїм працівникам у вигляді заробітної плати.

На думку авторів, характеристика виробничої діяльності машинобудівного підприємства може бути отримана з використанням функції F_1 , формування якої має двоваріантний алгоритм:

$$\text{Перший варіант: } F_1 = tg \frac{\pi}{4} \left(\frac{y-x}{y} \right) \rightarrow y > x \quad (1)$$

Функція визначена в інтервалі $[0; 1]$,

$$\text{Другий варіант: } F_1 = tg \frac{\pi}{4} \left(\frac{y-x}{x} \right) \rightarrow y < x \quad (2)$$

Функція визначена в інтервалі $[-1; 0]$,

де x – виробництво продукції, тис. грн; y – збут продукції, тис. грн.

Певним обмеженням даної функції є те, що в обох варіантах повинна дотримуватися умова $(y+x) > 0$. Це означає, що пропонується функція F_1 в обох своїх різновидах передбачає аналіз виробничо-комерційної діяльності лише діючих підприємств, тобто обов'язково здійснюючих виробництво і (або) збут самостійно виготовленої продукції.

Проведемо дослідження економічної сутності функції F_1 , а також запропонуємо економічну інтерпретацію окремих найцікавіших її значень. При побудові функції F_1 автори виходили з посилки, що дана функція повинна відображати основні варіанти взаємодії обсягу виробництва (x) і обсягу реалізації продукції (y). У запропонованому вигляді функція F_1 характеризує як успішну роботу машинобудівного підприємства (за умови $y > x$), так і наявність певних ринкових проблем у його роботі (за умови $x > y$). Вказана різниця між обсягом виробництва і обсягом реалізації продукції може бути використана як певне нормування залежно від значень x або y .

Вибір для функції F_1 тангенціальної аналітичної залежності дозволяє обмежити область значень даної функції інтервалом $[-1; +1]$ і через нелінійність функції F_1 є можливість відстежити градієнт зміни обсягів виробництва продукції або обсягів реалізації продукції на ринку. Зокрема, можна прогнозувати інтервали падіння обсягу виробництва (при $x > 0$) або обсягу продажів ($y > 0$). Таким чином, виходячи з викладених вище посилок, діапазон значень функції F_1 характеризується таким характерними станами, економічна інтерпретація яких може бути зведена до реальних процесів, які відбуваються на підприємстві. Основні точкові й інтервалові значення функції F_1 і їх економічні характеристики представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Економічна характеристика області значень функції F_1

Назва тенденцій	Значення функції F_1	Значення аргументів		Стан підприємства і його ринку (характеристика тенденцій)
		x	y	
Орієнтація на склад	$F_1 = (-1)$	$x > 0$	$y = 0$	Вироблена продукція не продається на ринку і поповнює складські запаси
Труднощі на ринку	$(-1) < F_1 < 0$	$x > y$	$y < x$	Обсяги виробництва продукції перевищують обсяги її продажу у грошовому еквіваленті.
Рівновага	$F_1 = 0$	$x = y$	$y = x$	Найбільш сприятлива ситуація на підприємстві. Обсяг виробництва продукції точно відповідає обсягу її продажів (стан ринкової рівноваги)
Зростаючий ринок	$1 < F_1 < 0$	$x < y$	$y > x$	Сприятлива ситуація, коли підприємство і ринок його продукції успішно розвиваються
Стоп-виробництво	$F_1 = 1$	$x = 0$	$y > 0$	Виробник не виготовляє дану продукцію, а на виконання своїх зобов'язань використовує складські запаси товару

Таким чином, область розрахункових значень функції F_1 дозволяє проаналізувати й оцінити роботу машинобудівного підприємства з виробництва і реалізації своєї продукції, здійснювати постійний виробничий моніторинг своєї діяльності, вчасно попереджати небажані тенденції як на самому підприємстві, так і на ринку його продукції. Якщо моніторинговий контроль значень функції F_1 визначає її прагнення до значення до (-1) , то це означає, що підприємство недостатньо зусиль прикладає до активізації збутових операцій. Прагнення функції F_1 до нуля свідчить про досить стабільну роботу підприємства, а коли спостерігаються тенденції наближення значення функції F_1 до $(+1)$ – на підприємстві намітилися стійкі передумови падіння обсягів виробництва даної продукції.

У той же час, на думку автора, використання в антикризовому моніторингу лише значень функції F_1 є необхідною, але не достатньою умовою здобуття об'єктивної і достовірної інформації про існуючу ситуацію на підприємстві. У зв'язку з цим, пропонується до використання ще однієї моніторингова функція F_2 , що відображає зовнішні фінансові взаємини підприємства-виробника зі своїми контрагентами. Економічний зміст даної функції може бути зведений до таких посилок.

В основу формування функції F_2 пропонується покласти показники виробничо-фінансової стійкості підприємства в ринковому середовищі, зокрема, дебіторсько-кредиторські співвідношення. У даному випадку пропонується в показнику дебіторської заборгованості враховува-

ти обсяги фінансової заборгованості даному підприємству його боржниками (традиційний підхід до формування даного показника), а показник кредиторської заборгованості трактувати в більш розширеному сенсі, який дещо відрізняється від традиційного формулювання. Пропонується до кредиторської заборгованості відносити обсяги фінансової заборгованості даного підприємства своїм кредиторам, а також борги підприємства до бюджету (державного і місцевого) і своїм працівникам у вигляді заробітної плати.

Проведений аналіз показав, що найбільшою мірою опису динаміки вказаних показників і варіантам їх взаємодії відповідає, як це буде показано нижче, аналітична функція котангенса. З урахуванням наведених вище посилок аналітичний вигляд запропонованої функції F_2 буде такий:

$$F_2 = \frac{4}{\pi} \arctg \left(\frac{\alpha - \beta - \gamma - \eta}{\sqrt{\alpha^2 + (\beta + \gamma + \eta)^2}} \right), \quad (3)$$

де α – дебіторська заборгованість підприємства, тис. грн.; β – кредиторська заборгованість, тис. грн.; γ – заборгованість підприємства перед бюджетом (державним і місцевими), тис. грн.; η – заборгованість підприємства із заробітної плати своєму персоналу, тис. грн.

Функція F_2 призначена для об'єктивної і достовірної оцінки фінансового стану конкретного підприємства, для виявлення та опису особливих фінансових ситуацій на підприємстві (отримані і не повернені кредити, тобто $(\beta + \gamma + \eta) > \alpha$; підприємство само виступає в ролі фінансового інвестора, коли $(\beta + \gamma + \eta) < \alpha$ і т. д.).

Вибір функції арктангенса зумовлений точнішим й об'єктивнішим аналізом ситуації, коли сума $(\beta + \gamma + \eta)$ прагне до значення α , а в цілому функція F_2 прагне до нуля. Також вибору вигляду аналітичної функції арктангенса сприяє і той факт, що вона більшою мірою піддається нормуванню в інтервалі значень $[-1; +1]$.

Проведений аналіз області значень функції F_2 дозволяє виділити й обґрунтувати ряд характерних ситуацій у фінансовій діяльності машинобудівного підприємства. Основні точкові та інтервалові значення функції F_2 і їх економічні характеристики наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Економічна характеристика області значень функції F_2

Назва тенденцій	Значення функції F_2	Значення аргументів		Стан підприємства і його ринку (характеристика тенденцій)
		α	$\beta + \gamma + \eta$	
Кредиторська яма	$F_2 = (-1)$	$\alpha = 0$	$(\beta + \gamma + \eta) > 0$	Кредиторські заборгованості мають абсолютний характер, ситуація на підприємстві граничить з банкрутством
Небезпечні кредити	$(-1) < F_2 < 0$	$A < (\beta + \gamma + \eta)$	$(\beta + \gamma + \eta) > \alpha$	Підприємство живе невідповідно до своїх достатків, маючи надмірний обсягів кредиторських зобов'язань
Платіжний баланс	$F_2 = 0$	$A = (\beta + \gamma + \eta)$	$(\beta + \gamma + \eta) = \alpha$	Бездефіцитність платіжних можливостей конкретного підприємства
Успішна робота	$1 < F_2 < 0$	$A > (\beta + \gamma + \eta)$	$(\beta + \gamma + \eta) < \alpha$	Досить успішне нумування підприємства
Потенційне інвестування	$F_2 = 1$	$\alpha > 0$	$(\beta + \gamma + \eta) = 0$	Усі зароблені кошти вкладуються в інноваційний розвиток підприємства

Таким чином, область розрахункових значень функції F_2 дозволяє проаналізувати й оцінити фінансові показники роботи машинобудівного підприємства, здійснювати постійний фінансовий моніторинг своєї діяльності, своєчасно попереджати небажані тенденції як на самому підприємстві, так і на ринку його продукції. Якщо моніторинговий контроль значень функції F_2 визначає її прагнення до значення (-1) , то це означає, що сумарні кредиторські заборгованості підприємства істотно перевищують сумарні зобов'язання боржників підприємства, воно працює не по своїм можливостям, маючи надмірний обсяг кредиторських зобов'язань. Прагнення функції F_2 до нуля свідчить про те, що в рамках певної довірчої області дефіцит платіжного балансу підприємства не викликає особливих побоювань. Коли спостерігаються тенденції наближення значення функції F_2 до $(+1)$ – на підприємстві намітилися стійкі передумови досить успішного функціонування.

Використання в цілях антикризового моніторингу фінансових і виробничих показників роботи машинобудівних підприємств функцій F_1 і F_2 дає свої позитивні результати. Разом з тим, кожна із вказаних функцій відображає результати стану підприємств в окремій галузі – виробничій або фінансовій, які, незважаючи на їх найважливіше значення в діяльності підприємства, мають досить автономні сфери впливу. Тому, на погляд авторів, комплексний антикризовий моніторинг фінансово-економічних показників роботи машинобудівного підприємства може бути здійснений лише з одночасним (інтегральним) використанням функцій F_1 і F_2 . Для досягнення цієї мети пропонується використовувати декартову систему координат (декартову фазову площину), нормування координат в якій здійснюватиметься з використанням значень функцій F_1 і F_2 . У зв'язку з тим, що область значень кожної з функцій F_1 і F_2 обмежена значеннями $+1 \dots -1$, це означає, що внутрішні точки квадрата $(-1) \leq F_1 \leq (+1)$; $(-1) \leq F_2 \leq (+1)$ охоплюють все різноманіття спільних значень функцій F_1 і F_2 . Визначивши в кожний конкретний момент часу значення даних функцій, знаходимо на фазовій площині точку і залежно від її розташування можемо зробити економічний коментар виробничо-фінансового стану підприємства.

Моніторинг значень функцій F_1 і F_2 протягом декількох років (кварталів, місяців, декад і т. д.) на одному і тому ж підприємстві дає можливість відстежити зміну положення інтегральної оцінки на фазовій площині (рух інтегральної точки всередині квадрата) і тим самим оцінити тенденції у зміні стану справ на підприємстві і, що є надзвичайно важливим, оцінити ефективність зусиль, які робляться на підприємстві, із поліпшення (зміцнення) виробничо-фінансової ситуації.

На рисунку наведено приклад побудови такої фазової площини з використанням функцій F_1 і F_2 як координат. Результат цієї дії представлений прикладом здобуття інтегральної оцінки M у перебігу п'яти періодів часу (наприклад, 2005 – 2006 – 2007 – 2008 – 2009 рр.), під час яких проводилося дане дослідження.

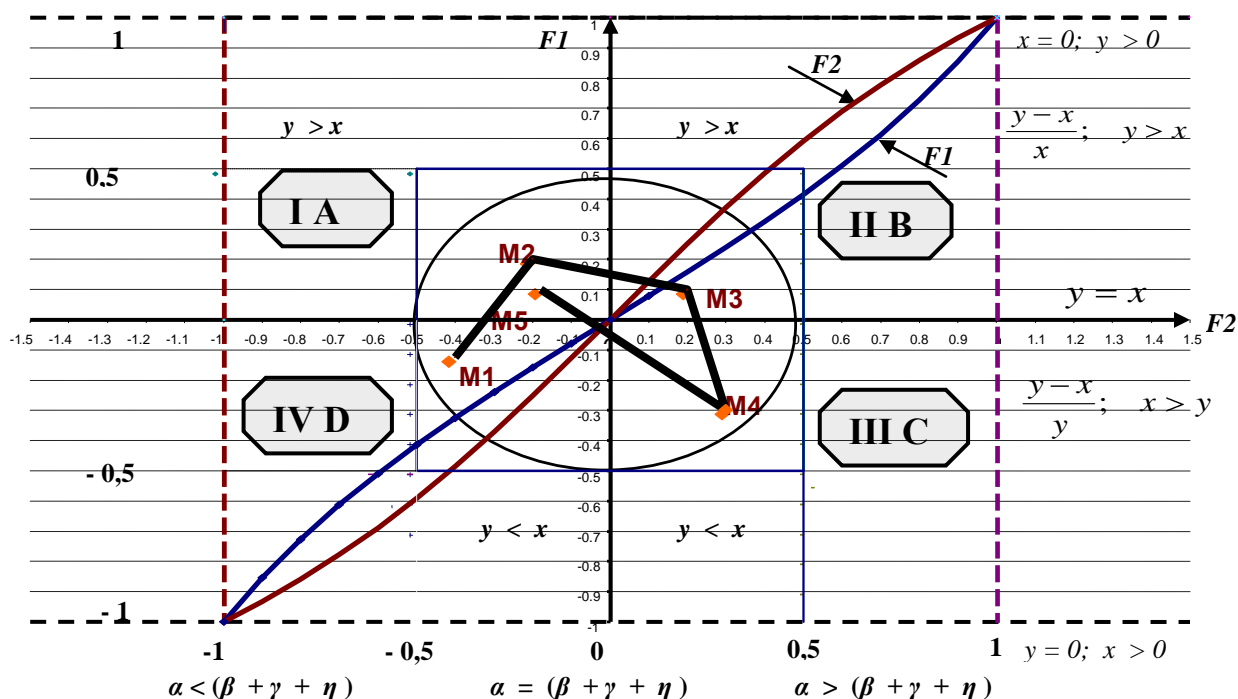

Рис. Фазова площина спільної дії функцій $F1$ і $F2$

У результаті отримана ламана лінія $M1 - M2 - M3 - M4 - M5$, яка відображає зміну виробничо-фінансової ситуації на конкретному підприємстві, що і є предметом дослідження. Зміна положення інтегральної точки M на рисунку в результаті, на думку авторів, може оцінюватися первинною економічною характеристикою кожного з виділених квадрантів: $I A$, $II B$, $III C$ і $IV D$ на фазовій площині спільної дії функцій $F1$ і $F2$.

Фаза I A. Характеризується перевищенням обсягу продажів над обсягами виробництва ($y > x$) і наявністю негативного сальдо з дебіторсько-кредиторських зобов'язань підприємства [$\alpha < (\beta + \gamma + \eta)$]. У зв'язку з тим, що існуючих обсягів виробництва недостатньо для покриття наявного попиту, продукція частково продається зі складів. Фінансова ситуація на підприємстві в цілому незадовільна: підприємство знаходиться в ранзі боржника, оскільки його борги перевищують боргові зобов'язання його партнерів по бізнесу. Дана фаза знаходиться в області значень даних функцій $-1 < F1 < 0$ і $0 < F2 < 1$, що дозволяє зробити певні висновки й узагальнення. По-перше, чим ближче значення функції $F2$ до значення "1", тим успішніше продається продукція підприємства на ринку. По-друге, чим ближче значення функції $F1$ до значення (-1), тим більше фінансових проблем має підприємство. По-третє, позитивну ситуацію на підприємстві і його ринку характеризує одночасне прагнення функції $F1$ і функції $F2$ до нуля.

Фаза II B. Область значень цієї частини фазової площини характеризується значеннями фазоутворюючих функцій у таких межах: $0 < F1 < 1$ і $0 < F2 < 1$. Економічний зміст даної фази зводиться до таких положень. По-перше, це область досить успішної діяльності підприємства на ринку. Воно має позитивне дебіторсько-кредиторське сальдо (борги підприємству перевищують власні борги за кредитами), тобто $\alpha > (\beta + \gamma + \eta)$, що дозволяє підприємству досить упевнено відчувати себе як при проведенні ринкових операцій, так і при прийнятті рішення відносно інноваційно-інвестиційних проектів навіть з досить високим рівнем ризику. По-друге, у зв'язку з наявністю досить великого рівня

попиту на продукцію підприємства ($y > x$), воно має можливість не лише успішно реалізувати всю вироблену продукцію, але й усунути складські запаси товарів, що накопилися з минулих, не настільки вдалих, часових періодів. Як певну небезпеку і підвищений ризик в цій частині фазової площини слід зазначити складнощі в організації виробничого процесу (з'ясувати і усунути причини нехватки виробленої продукції для задоволення зростаючих потреб споживачів), а також труднощі в поверненні дебіторської заборгованості, які можливі в даному випадку.

Фаза III C. Для даної фази характерними є області значень досліджуваних функцій $0 < F1 < 1$ і $-1 < F2 < 0$, що дає можливість зробити такі висновки і рекомендації. По-перше, фінансове положення підприємства, аналіз якого проводиться, має досить стійкі позиції, оскільки $\alpha > (\beta + \gamma + \eta)$, тобто підприємство має позитивне дебіторсько-кредиторське сальдо. По-друге, незважаючи на те, що стійке фінансове становище, підприємству загрожує незадовільний розвиток ринкової ситуації, яка характеризується зниженням попиту на його продукцію ($x > y$) і збільшенням складських запасів нереалізованих товарів. Робота підприємства "на склад" у принципі можлива, але протягом не дуже тривалого часу, у зв'язку з обмеженими складськими потужностями й обсягами власних обігових коштів.

Фаза IV D. Це найменш комфортна і певною мірою надзвичайно небезпечна для даного підприємства частина фазової площини. Таке твердження підтверджується наступними послідовними висновками. По-перше, область значень кожної з досліджуваних функцій $F1$ і $F2$ знаходиться в зоні найбільшого для підприємства ризику настання кризових явищ

$-1 < F1 < 0$ і $-1 < F2 < 0$. Їх спільна дія в небажаному напрямі істотно посилює кризові явища на підприємстві. По-друге, підприємству необхідно терміново підсилювати свої ринкові позиції, оскільки низький попит на його продукцію ($x > y$) неминуче погіршуватиме і без того складну фінансову ситуацію на підприємстві. По-третє, негативне дебіторсько-кредиторське сальдо підприємства [$\alpha < (\beta + \gamma + \eta)$] не дозво-

ляє зробити дієвих заходів із кардинальної зміни ринкової ситуації. Дане положення додатково посилюється продовженням виробництва продукції понад її потребу, що веде до заповнення складських приміщень і перевищення нормативів обігових коштів. Аналіз показує, чим ближче значення функції F_2 до (-1), тим все менше і менше продається продукція підприємства на ринку, а чим ближче значення функції F_1 до значення (-1), тим більші фінансові проблеми випробує підприємство. І, нарешті, найбільш негативну ситуацію на підприємстві і його ринку характеризує одночасне прагнення функції F_1 і функції F_2 до значення (-1).

Таким чином, область розрахункових значень спільної дії функцій F_1 і F_2 дозволяє проаналізувати й оцінити ринкові, виробничі та фінансові показники роботи машинобудівного підприємства, здійснювати постійний виробничо-фінансовий моніторинг своєї діяльності, своєчасно попереджати небажані тенденції як на самому підприємстві, так і на ринку його продукції. Основні точкові й інтервалові значення функцій F_1 і F_2 і їх економічні характеристики, детально розглянуті авторами вище, наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Економічна характеристика характерних областей фазової площини спільної дії функцій F_1 і F_2

Фаза	Назва тенденції	Значення функцій		Співвідношення аргументів функцій		Стан виробництва і фінансів підприємства, а також його ринку (характеристика тенденції)
		F_1	F_2	"x" і "y"	"α" і "β + γ + η"	
I A	Труднощі мікрорівня	$1 < F_1 < 0$	$-1 < F_2 < 0$	$y > x$	$A < (\beta + \gamma + \eta)$	Виробничо-фінансові ризики невдач, що залежать в основному від самого підприємства (недовипуск продукції і підвищені обсяги кредитів)
II B	Успішна робота	$1 < F_1 < 0$	$1 < F_2 < 0$	$y > x$	$A > (\beta + \gamma + \eta)$	Зростаючий ринок і успішна фінансова діяльність. Пошук шляхів розширення виробництва продукції
III C	Труднощі макрорівня	$-1 < F_1 < 0$	$1 < F_2 < 0$	$x > y$	$A > (\beta + \gamma + \eta)$	Небезпеки для підприємства криються в зовнішньому середовищі: дебітори не розраховуються з боргами, падає попит на продукцію підприємства.
IV D	Кризова ситуація	$-1 < F_1 < 0$	$-1 < F_2 < 0$	$x > y$	$A < (\beta + \gamma + \eta)$	На підприємстві розвиваються кризові явища. Не повернені борги за кредитами і низькі обсяги збуту наочно підтверджують дану ситуацію

На кожному з розглянутих квадрантів фазової площини спільної дії функцій F_1 і F_2 значення їх аргументів може змінюватися в досить широкі межі, що в результаті може вийти за рамки викладених вище висновків і рекомендацій. Наприклад, для "фази I A" значення функцій F_1 і F_2 "0,1" і "-0,1" відповідає принципово іншому перебуванню справ на підприємстві (досить стабільний і в цілому позитивний стан справ), ніж при значенні цих же функцій "1" і "-1" (тенденції погіршення мікроекономічних показників, що різко загострилися, на підприємстві). Хоча в обох випадках стан справ на підприємстві відповідає умовам "фази I A". Такого роду випадки, більшою або меншою мірою прийнятні для підприємства в даній частині фазової площини, мають місце і в інших квадрантах. Вказані передумови дозволяють висловити припущення, що для певної групи підприємств на фазовій площині може бути визначена деяка досить сприятлива для всіх фаз область спільних значень функцій F_1 і F_2 , в рамках якої фінансовий стан підприємства можна вважати більш-менш прийнятним. Така область на рисунку умовно визначена координатами 0,5...0...-0,5 по обох координатних осях, тобто в рамках цієї області знаходяться фінансово-виробничі підприємств із значеннями функцій $-0,5 < F_1 < 0,5$ і $-0,5 < F_2 < 0,5$. Як вважають автори, точнішою дана область виглядатиме при її обмеженні не прямими лініями (квадратна площина), а криволінійною лінією, наприклад, кругова площина з радіусом 0,5, що також відтворено на рисунку. Крім того, такий підхід дозволяє проводити додатковий моніторинг стану підприємства навіть в рамках одного квадранта фазової площини. Якщо в перебігу, наприклад, 2 – 3 періодів часу інтегральна точка знаходиться у квадранті "фази I A", то чим ближче вона буде знаходитися до виділеної кругової зони (в разі її попадання за межі цієї зони), тим більше передумов до того, що на підприємстві відбудуватимуться позитивні тенденції.

банкротства / А. П. Ковалев. – М. : АО "Финстатинформ", 1995. – 96 с. 3. Ситник Л. С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л. С. Ситник. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 504 с. 4. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємства / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2000. – 412 с. 5. Пушкарь А. И. Антикризисное управление: модели, стратегии, механизмы / А. И. Пушкарь, А. Н. Тридод, А. А. Колос. – Харьков : ООО "Модель вселенной", 2001. – 452 с. 6. Базаров Г. З. Теория и практика антикризисного управления : учебник для вузов / Г. З. Базаров, С. Г. Беляев, Л. П. Белых ; под ред. С. Г. Беляева, В. И. Кошкина – М. : ЮНИТИ, 1996. – 469 с. 7. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 580 с. 8. Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению / под ред. Г. П. Иванова. – М. : Закон и право, ЮНИТИ, 1995. – 320 с. 9. Крыжановский В. Г. Антикризисное управление : учебное пособие для студентов технических вузов / В. Г. Крыжановский, В. И. Лапенков, В. И. Лютер ; под ред. Э. С. Минаева, В. П. Панагушина. – М. : ПРИОР, 1998. – 432 с. 10. Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління / Т. С. Клебанова, О. М. Бондар, О. В. Мозенков та ін. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2003. – 272 с. 11. Altman E. I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy / E. I. Altman // Journal of Finance. – 1968. – Vol. 23. – № 4. – P. 589–609. 12. Beaver W. Financial Ratios as Predictors of Failure / W. Beaver // Journal of Accounting Research. – 1966. – № 4. – P. 71–111. 13. Раевнева Е. В. Некоторые подходы к анализу кризисных явлений на предприятии / Е. В. Раевнева, В. Ф. Байцын // Вестник ХГЭУ. – 2000. – № 1. – С. 89–93.

Стаття надійшла до редакції
22.04.2010 р.